

รายงานเดี่ยว

เรื่อง “บทบาทศาสนาในประชาคมอาเซียน :
พระพุทธศาสนา”

นายชันวา สุดตา

วิทยาการปฏิบัติการ สำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

บทบาทศาสนาในประชาคมอาเซียน : พระพุทธศาสนา

บทนำ

พระพุทธศาสนามีประวัติศาสตร์ยาวนานในดินแดนแห่งประชาคมอาเซียนหรือสุวรรณภูมิแห่งนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกือบทุกประเทศรวมถึงประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาที่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ผูกพันกับวิถีชีวิตของประชาชนในแถบนี้และได้ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมความรุ่งเรืองของประชาคมอาเซียนหลายประเทศภายใต้แนวคิดสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นยังคงมีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง มีการส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มีการประชุมแลกเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาสังคม มีการดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มหาชนชาวอาเซียนมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist Summit) มีการจัดการประชุมในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ วัน วิสาขบูชาในระดับโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสวงหาแนวทางเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความสงบสุขของประชาคม นอกจากนี้ในระดับประชาชนก็ยังคงมีการติดต่อร่วมประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของประชาชนภายในกันเสมอ (สุวิญ รักษัตย์, บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน. ๒๕๕๖ หน้า ๒-๓)

ในแง่ของบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน สามารถแสดงออกในฐานะที่เป็นประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งก็เป็นปกติของแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่จะต้องปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนาทั้งในฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายของคฤหัสถ์ และอีกบทบาทหนึ่งคือบทบาทของพระพุทธศาสนาที่จะทำร่วมกันในอนาคตในฐานะที่เป็นประชาคมอาเซียนร่วมกัน บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายของการยกหัวข้อนี้ขึ้นมา ก็คงมีจุดประสงค์เพื่อการมองหาคู่ร่วมกันในการผลักดันพระพุทธศาสนาให้เข้าสู่เสาหลักที่ ๓ ของประชาคมอาเซียนที่ต้องการสร้างความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันได้อย่างไร

บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน

พระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไปสู่ทิศทางที่สมบูรณ์ที่สุดเป็นวัฒนธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นตำรับวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุด แต่ยังทันสมัยและมีหลักอารยธรรม คือการนำให้พ้นความป่าเถื่อนที่ทำกันอยู่เดิม ไม่ว่าการกีดกันทางวรรณะ การบูชาอัยย เป็นต้น วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาทั้งปฏิวัติและปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น (สุชีพ ปุญญาสุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา. ๒๕๔๐ หน้า ๘๖) จึงเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาคนให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ประเสริฐยิ่งกว่าสรรพสัตว์ใดๆ ได้ ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “วิชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส แปลว่า ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติจึงชื่อว่าประเสริฐในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” พุทธวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ดีงามและมีคุณค่าเป็นมรดกแห่งสังคมที่ควรรักษา ดังนั้น บทบาทพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศอาเซียนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักและที่กำลังได้รับการเผยแผ่เข้าไปสู่ประเทศอื่น ๆ ตามกรอบของวัฒนธรรมทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ คติธรรม เนติธรรม วัตถุประสงค์ธรรมและสหธรรม ดังนี้

๑. บทบาททางด้านหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส และการปฏิบัติตามหลักสัทธาทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ หลักความเชื่อในกรรม หรือการกระทำ หลักความเชื่อในผลของกรรม หรือผลของการกระทำ หลักความเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และหลักความเชื่อที่มีต่อการตรัสรู้พระพุทธเจ้า หลักคตินี้ ถือว่าเป็นหลักพื้นฐานให้สังคมในประชาคมอาเซียนมีความเชื่อที่ถูกต้อง บุคคลจะเป็นเช่นไรก็ด้วยการกระทำของบุคคลผู้นั้นเอง หากทำงานก็ย่อมได้รับผลของงาน หากทำความชั่วก็ย่อมได้รับผลของความชั่วแน่นอนทั้งในระดับภายในและภายนอก ภายในได้แก่ความทุกข์ใจ ภายนอกได้แก่ความเสื่อมจากลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตามหลักแห่งกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตรว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม มีกรรม เป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นแหละจำแนกสัตว์ให้ทราบและดี” (ม.อุปริ. ๑๔/๒๙๐/๓๕๐. (ไทย))¹

๒. บทบาททางด้านวัตถุประสงค์ธรรมในพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า วัตถุประสงค์ทางด้านนี้ของพระพุทธศาสนานับตั้งแต่นั้นมา แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมชั้นสูงของสังคมในประเทศอาเซียน การได้รับการศึกษา รักษาไว้ และเผยแพร่ออกไปเพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ให้ชาวโลกได้เห็นความงดงามทางด้านนี้ พุทธศิลป์ทั้งมวลสร้างขึ้นบนพื้นฐานพุทธปรัชญาเพื่อใช้ศิลปะให้เข้าถึงจริยธรรม เป็นการเติมเต็มความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สุวิญ รักสัตย์, บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน. ๒๕๕๖ หน้า ๖)

๓. บทบาททางด้านเนติธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักเนติธรรม เป็นหลักที่แสดงถึงความเชื่อในกฎเกณฑ์กติกาสังคม กล่าวได้ว่า เนติธรรมที่เป็นกฎหมายบ้านเมืองนั้นสร้างวัฒนธรรมให้คนกลัวการลงโทษ แต่เนติธรรมที่เป็นความเชื่อทางสังคมนั้นจะทำให้เกิดความกลัวที่มาจากใจ ไม่กล้าทำผิด เป็นการมีหลักทศและโอบอ้อมประนีประนอมทำความดี แม้ไม่มีคนเห็นก็ไม่กล้าทำเนื่องจากเกรงจะเป็นเภทภัยกับตนและครอบครัว การใช้ระบบเนติธรรมที่เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สังคมและวัฒนธรรม, ๒๕๕๕, หน้า ๖๙) นั้นมีความยั่งยืนและแน่นอนกว่าการบีบบังคับ

เนติธรรมตามหลักแนวของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล ๕ คือ การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตให้ได้รับความเดือดร้อน ไม่ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ผิดประเวณีโดยการครอบครองของรักของหวงของผู้อื่น ไม่พูดถลอมถลอมหลอกลวง และไม่ดื่มน้ำเมาและสิ่งเสพติดที่ทำให้เป็นที่มาของความประมาท และตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรม ๕ คือ ความมีเมตตา กรุณา การรู้จักเสียสละ การยินดีในภรรยาของตน การมีสัจจะรักษาคำพูด และการมีสติสัมปชัญญะ กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนย่อมได้รับผลกรรมที่ตนได้กระทำไว้ไม่ว่าดีหรือชั่วก็ตาม

¹ ม.อุปริ. (ไทย) ย่อมาจาก พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัญณาสก (ภาษาไทย)

ดังคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า “ถ้าท่านกลัวทุกข์ก็อย่าทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำหรือทำอยู่ซึ่งกรรมชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไปก็จักไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้เลย” (ขุ.อ. ๒๕/๑๑๕/๑๕๐.)²

๔. บทบาททางด้านธรรมในพระพุทธศาสนา

ธรรม (Social Cultural) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันตามหน้าที่ และสถานะทางสังคม เช่น หน้าที่ระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายกับบ่าว และสมณพราหมณ์กับฆราวาส เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อ การเดิน การยืน และการรับประทานอาหาร ความเคารพ ความอ่อนน้อม การใช้ภาษา กริยามารยาทที่มีต่อกันและกันในสังคม (จันทน์ ทองประเสริฐ, วัฒนธรรมไทย ๒๕๔๗, หน้า ๓๘.) บทบาทของพระพุทธศาสนาในด้านนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ส่งผลให้สังคมในอาเซียนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

บทวิเคราะห์เชิงนโยบาย

จากบทบาทของพระพุทธศาสนาในเวทีอาเซียนทั้ง ๔ ด้านดังกล่าวนี้ เป็นการสร้างโอกาส แลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกันและกันทำให้เข้าใจกันและกัน รวมถึงความหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่เข้าได้กับทุกวัฒนธรรม ดังที่องค์ทะเลลามาของทีเบตเคยตรัสว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่เข้าได้กับทุกวัฒนธรรม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ ส่งเสริมวัฒนธรรมนั้นให้เป็นอารยธรรมยิ่งขึ้น (วิกิพีเดีย, ศาสนาพุทธแบบทีเบต)

ในขณะที่เดียวกันอุปสรรคที่จะทำให้การร่วมมือในการขับเคลื่อนบทบาทนี้เป็นไปไม่ได้ หรือไม่ก็ตามกรอบของอาเซียนที่ได้กำหนดไว้ ก็อยู่ที่การเข้าใจผิดที่มีต่อยึดติดกับการนับถือตามแบบของตนเองโดยไม่เปิดใจกว้าง โดยมุ่งเน้นแต่เพียงว่าพระพุทธศาสนาตามที่ประเทศตนเท่านั้นเป็นพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง ประเทศอื่นนั้นไม่ถูกต้อง ไม่สำรวจ การเข้าไปกำหนดวัฒนธรรมของตนเป็นวัฒนธรรมที่เดียวเท่านั้นทำให้เป็นอุปสรรคต่อการร่วมกันกำหนดบทบาทด้านนี้ (สุวิญ รักสัตย์, บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน. ๒๕๕๖ หน้า ๘) ดังนั้น ความสำเร็จของการแสดงบทบาทพระพุทธศาสนาในอาเซียนจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้นำแต่ละประเทศ ที่สำคัญคือให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลักดันร่วมมือกันและสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ควรให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ ภาครัฐหรือผู้มีส่วนรับผิดชอบเท่านั้น

บทสรุป

บทบาทพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนจึงควรมีกรอบที่ชัดเจนโดยยึดสังคัมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศเป็นหลัก แต่เชื่อมด้วยกรอบทางวัฒนธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ด้านเป็นแกน ก็จะทำให้บทบาทนี้ไม่ได้เป็นการครอบงำวัฒนธรรมของกันและกัน แต่ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนาในแต่ละประเทศมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น สิ่งที่สำคัญก็คือ การสร้างกรอบการส่งเสริมให้ชัดเจนในการสร้างบทบาทพระพุทธศาสนาใน ๔ มิติให้ได้รับการยอมรับร่วมกันก่อนจึงจะทำให้มีพลังและมีความเป็นรูปธรรม ไม่กระทำดังเช่นผ่านมาที่แต่ละ

² ขุ.อ. (ไทย) ย่อมาจาก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)

ประเทศต่างก็ทำในส่วนของตน ประเทศไทยมีแรงมากก็ทำได้ดี ประเทศไทยมีแรงน้อยก็ทำได้ไม่บรรลุ
วัตถุประสงค์ ไม่ได้กระทำในความเข้าใจที่เป็นอาเซียน แต่ต่อไปจะต้องร่วมมือกันในนามอาเซียน เพื่อให้เกิด
ความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย เพื่อวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ด้านคือ สังคมดี สังคมสันติสุข และสังคมเสมอ
ภาค ผู้ที่จะผลักดันบทบาทเหล่านี้ทั้งหมดก็ต้องอาศัยผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งในส่วน
ภาครัฐและเอกชน เชื่อมั่นว่า การรวมตัวกันของประชาคมอาเซียนจะไม่ใช่การแข่งขันกันเอง แต่เป็นการสร้าง
ความเข้มแข็งให้แก่กันและกันตามเจตนารมณ์ของผู้คิดวางแผนในการสร้างประชาคมอาเซียน

นายชันวา สุดตา
วิทยากรปฏิบัติการ สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

อ้างอิง

หนังสือ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(๒๕๓๙).**พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.(๒๕๕๕).**สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

จำนงค์ ทองประเสริฐ.ราชบัณฑิต.(๒๕๔๗).**วัฒนธรรมไทยภาษาไทย**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต).(๒๕๔๐).**พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

สุชีพ ปุณฺณานภาพ.(๒๕๔๐).**วัฒนธรรมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เว็บไซต์

สุวิญ รักสัตย์.(๒๕๕๖).**บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน**. สืบค้น สืบค้น ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐
จาก <http://gs.mbu.ac.th/index.php/2013-08-14-04-11-51/2013-10-24-10-38-52/32-2013-08-14-04-22-10>

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (๒๕๕๘).**ศาสนาพุทธแบบทิเบต**. สืบค้น สืบค้น ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐ จาก
<https://th.wikipedia.org/wiki/ศาสนาพุทธแบบทิเบต>